

KAJA DRĄG, PRZEWODNIK PO ZBIORACH „ZESPÓŁ 1911–1939” ORAZ „ZESPÓŁ WSPOMNIENI I HISTORII LOKALNYCH” Z ZASOBU ARCHIWUM MUZEUM HARCERSTWA W WARSZAWIE, Warszawa 2016, ss. 136

Słowa kluczowe: harcerstwo, skauting, Związek Harcerstwa Polskiego, Muzeum Harcerstwa w Warszawie, Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, przewodnik, indeks strukturalno-tematyczny, indeks geograficzny, Zespół 1911–1939, Zespół wspomnień i historii lokalnych, Andrzej Małkowski, Kaja Drąg, Julia Tazbir, Katarzyna K. Traczyk, Rafał Toczek

Pierwsze wiadomości o ruchu skautowym dotarły na znajdujące się pod zaborami ziemie polskie już w roku 1909, a od 1910 r. rozpoczęły swą działalność pierwsze zastępy i drużyny — w zaborze austriackim legalnie, w pozostałych zaborach — w konspiracji. Nowy system wychowawczy, określany przez jego założyciela Andrzeja Małkowskiego jako „harcerstwo to skauting plus niepodległość¹”, miał za zadanie wychować polską młodzież na żołnierzy i przyszłych obywateli odrodzonej Polski. Duży wpływ na kształt tej nowej formacji miały organizacje patriotyczne, takie jak m.in. „Zarzewie”, „Sokół” czy „Eleusis”².

W dniu 22 maja 1911 r. A. Małkowski wydał rozkaz powołujący we Lwowie pierwsze cztery drużyny skautowe (data ta jest często uznawana za symboliczny dzień powstania harcerstwa)³. Pod koniec 1911 r. powstała na terenie zaboru rosyjskiego, w Warszawie, nielegalna jeszcze Naczelna Komenda Skautowa, skupiająca powstające samorzutnie drużyny⁴. W zaborze pruskim, w Poznaniu, pierwsze drużyny skautowe powstały w 1912 r.⁵

Ważnym wydarzeniem w pierwszym okresie tworzenia polskiego skautingu był wyjazd polskich skautów ze wszystkich zaborów, w ramach wspólnej reprezentacji (z Andrzejem Małkowskim na czele), na światowy zlot skautów w Birmingham w lipcu 1913 r.⁶

Dalsze losy drużyn harcerek kształtowały warunki wielkiej wojny⁷. Członkowie organizacji znaleźli się zarówno w armiach państw zaborczych, jak i Legionach Polskich, nieśli też pomoc dla ofiar wojny.

Ważnym wydarzeniem w dziejach przedwojennego harcerstwa było zjednoczenie organizacji skautowych. Pierwszy zjazd zjednoczeniowy kilku stowarzy-

¹ Zob.: <<http://dzieje.pl/aktualnosci/krakow-jubileuszowa-wystawa-w-100-lecie-harcerstwa>> [dostęp: 30 stycznia 2016].

² W. Błażejowski, *Z dziejów harcerstwa polskiego (1910–1939)*, Warszawa 1985, s. 20–22.

³ Ibidem, s. 27–29.

⁴ Ibidem, s. 57–59.

⁵ Ibidem, s. 71–75.

⁶ W. Hausner, M. Wierzbicki, *Sto lat harcerstwa*, Warszawa 2015, s. 52–54; W. Błażejowski, op.cit., s. 48–49.

⁷ W. Hausner, M. Wierzbicki, op.cit., s. 51–60.

szeń odbył się 1 listopada 1916 r. w Warszawie⁸. Ponownie, na kilka dni przed odzyskaniem przez Polskę niepodległości, odbyły się w Lublinie (1–2 listopada 1918) obrady z uczestnictwem członków już wszystkich polskich ośrodków skautowych⁹. Rezultatem tych zjazdów było powstanie jednego Związku Harcerstwa Polskiego (ZHP), obejmującego swym zasięgiem całość ziem polskich, a także skupiającego młodzież z ośrodków polonijnych.

Po zakończeniu pierwszej wojny światowej harcerze włączyli się w walkę o granice odrodzonej ojczyzny. Walczyli w obronie Lwowa, w powstaniu wielkopolskim, trzech powstaniach śląskich, wojnie polsko-bolszewickiej itp.¹⁰

Gdy odzyskano niepodległość, harcerstwo musiało postawić sobie nowe cele i zdefiniować swoją rolę w wolnej ojczyźnie. Poszukiwania nowej formuły działalności przyczyniły się do rozwoju ruchu wychowawczego oraz wielu różnych specjalności harcerskich. Powstawały drużyny propagujące m.in.: turystykę, szybownictwo, baloniarstwo, łucznictwo, narciarstwo, krótkofalarstwo. Jedną z najlepiej rozwiniętych specjalności okresu II Rzeczypospolitej było żeglarsstwo¹¹.

W okresie dwudziestolecia międzywojennego w skład ZHP wchodziły Organizacja Harcerzy, Organizacja Harcerek oraz Ruch Przyjaciół Harcerstwa. Organizacje żeńska i męska podlegały wspólnemu naczelnictwu z przewodniczącym ZHP na czele, lecz posiadały własne kwatery główne, odrębne chorągwie, hufce i drużyny. Związek Harcerstwa Polskiego w II Rzeczypospolitej otoczony był opieką państwa. Pierwszym protektorem ZHP był Józef Piłsudski¹², a potem rolę tę spełniali kolejni prezydenci. W 1936 r. władze państwowe uznały ZHP za stowarzyszenie wyższej użyteczności.

Związek Harcerstwa Polskiego wpisał się w historię dwudziestolecia międzywojennego jako inspirator wielu imprez o zasięgu międzynarodowym. Takim przedsięwzięciem był np. Jubileuszowy Zlot 25-lecia Harcerstwa w Spale¹³, który odbył się w lipcu 1935 r. W zlocie tym wzięło udział ponad 25 tys. harcerek i harcerzy. ZHP należał też do członków założycieli WOSM (*World Organization of the Scout Movement — Światowa Organizacja Ruchu Skautowego*) i WAGGS (*World Association of Girl Guides and Girl Scouts — Światowe Stowarzyszenie Przewodniczek i Skautek*). Reprezentacje ZHP uczestniczyły w skautowych

⁸ W. Błażejowski, op.cit., s. 100–101.

⁹ W. Hausner, M. Wierzbicki, op.cit., s. 47–49; W. Błażejowski, op.cit., s. 126–128.

¹⁰ W. Hausner, M. Wierzbicki, op.cit., s. 57–59, 63–67; W. Błażejowski, op.cit., s. 149–153, 128–130; J. Majka, *Kartki z historii i tradycji Związku Harcerstwa Polskiego*, Warszawa 1971, s. 32–38.

¹¹ W. Hausner, M. Wierzbicki, op.cit., s. 99–111.

¹² W. Błażejowski, op.cit., s. 157.

¹³ Archiwum Państwowe w Kielcach (cyt. dalej: APK), Zbiór Edmunda Massalskiego z Kielc, sygn. 747, 114; W. Błażejowski, op.cit., s. 287–289.

Jamboree w Danii (1924)¹⁴, Anglii (1929)¹⁵, na Węgrzech (1933)¹⁶ i w Holandii (1937)¹⁷, zyskując uznanie skautów z całego świata.

Materiały z tego okresu historycznego zostały przedstawione w syntetycznej formie indeksów w *Przewodniku po zbiorach. Zespół 1911–1939 oraz Zespół wspomnień i historii lokalnych z zasobu Muzeum Harcerstwa w Warszawie*, opracowanym przez zespół wolontariuszy i współpracowników Muzeum Harcerstwa.

Przewodniki archiwalne stanowią cenną pomoc ewidencyjną¹⁸. Dzięki nim osoba korzystająca z zasobu archiwalnego może maksymalnie skrócić czas prowadzenia kwerendy. W zależności od potrzeb archiwu państwowe oraz inne instytucje przechowujące zasób historyczny opracowują przewodniki po zasobie, względnie tworzą przewodniki tematyczne czy takie, których treść przybliży zainteresowanym zawartość określonego zespołu lub zbioru archiwalnego. Wobec stale zwiększających się zasobów archiwalnych konieczne jest tworzenie wielu rodzajów pomocy ewidencyjnych, zarówno tych tradycyjnych, jak i elektronicznych.

Dobrze więc się stało, że dzięki dofinansowaniu Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych (w ramach realizacji zadania publicznego „Wspieranie działań archiwalnych 2016”) trafiła do rąk czytelników w 2016 r. cenna, przede wszystkim dla badaczy dziejów ruchu harcerskiego, publikacja o charakterze przewodnika archiwalnego pt. *Przewodnik po zbiorach. Zespół 1911–1939 oraz Zespół wspomnień i historii lokalnych z zasobu Muzeum Harcerstwa w Warszawie*.

Przewodnik ten, dotyczący dwóch zespołów archiwaliów przechowywanych w zbiorach Muzeum Harcerstwa, przybliży zawartość, wydaje się najciekawszych i unikatowych, materiałów przechowywanych w tamtejszym zasobie i pozwala znacząco skrócić czas poszukiwań w ramach tych niezwykle cenionych zbiorów.

¹⁴ W. Błażejowski, op.cit., s. 177–179.

¹⁵ Ibidem, s. 216–218.

¹⁶ Ibidem, s. 252–254.

¹⁷ Ibidem, s. 306–308.

¹⁸ M.in.: S. Pańkow, *Przewodniki archiwalne*, „Archeion” 1966, t. 45, s. 15–27; C. Ohryzko-Włodarska, *Pomoce informacyjne w archiwach. Stan obecny i perspektywy na przyszłość*, „Archeion” 1979, t. 68, s. 87–97; B. Kroll, *Sporządzanie podstawowych systematycznych archiwalnych pomocy informacyjnych do najnowszych materiałów archiwalnych. Rozwiązania i propozycje*, „Archeion” 1984, t. 78, s. 45–102; B. Ryszewski, *Uwagi o dawnych i nowych przewodnikach*, „Archeion” 1984, t. 78, s. 31–44; idem, *Przegląd oraz tematyka pomocy archiwalnych polskich i obcych opublikowanych w ostatnim ćwierćwieczu*, „Archeion” 1990, t. 88, s. 7–21; A. Laszuk, *Zasób polskich archiwów państwowych w publikowanych przewodnikach [w:] W kręgu historii i archiwistyki. Księga jubileuszowa ofiarowana Czesławowi Margasowi w dziewięćdziesiątą rocznicę urodzin*, Jelenia Góra 2015, s. 55–64.

Pierwszy z nich (Zespół 1911–1939) gromadzi materiały, których twórcami były jednostki harcerskie oraz dokumentację dotyczącą działalności ich członków, której datacja sięga pierwszych chwil działania organizacji, aż do przełomowego 1939 r. Zespół ten jest zespołem otwartym, uzupełnianym sukcesywnie o nowe dopływy, na dzień 31 grudnia 2015 r. obejmował 174 pozycje inwentarzowe tworzące 253 jednostki archiwalne¹⁹.

Zespół ten zawiera materiały pozyskane z darowizn i spuścizn przekazywanych przez jednostki harcerskie lub osoby prywatne oraz opracowania i materiały zebrane przez Komisję Historyczną Główniej Kwatery ZHP dotyczące historii harcerstwa oraz działań organizacji w latach 1911–1939. W jego skład wchodzi: szczerpkowe dokumenty wytworzone przez władze skautowe i Związek Harcerstwa Polskiego do 1939 r. Jest to korespondencja, wspomnienia oraz materiały dotyczące udziału polskich skautów i harcerzy w działaniach niepodległościowych, zlotach krajowych i międzynarodowych, programy, dokumentacja kursów instruktorskich, obronnych i specjalistycznych, wymagania na stopnie i sprawności, korespondencja z harcerzami działającymi poza granicami kraju. Ponadto znajdują się tu dokumenty Ruchu Przyjaciół Harcerstwa, komunikaty, wycinki prasowe oraz różnorodne materiały dokumentujące pracę poszczególnych środowisk.

W zbiorze tym znajdują się unikalne źródła archiwalne, jak choćby: kolekcja listów Olgi i Andrzeja Małkowskich z lat 1916–1933, dokumenty Polskiej Organizacji Skautowej z terenu Kielc z 1916 r., odezwa do harcerzy ZHP we Francji z 1929 r., korespondencja z Hufcem Harcerzy Polskich na Węgrzech z 1935 r., archiwalia dokumentujące pracę Hufca Ostrowiec Świętokrzyski z lat 1935–1939, dokumenty Stowarzyszenia Uczestników Ruchu Niepodległościowego „Zarzewie” z lat 1935–1938, rozkazy 134. Warszawskiej Drużyny Harcerskiej z Hufca Warszawa-Wawer z lat 1938–1939, a także rysunki techniczne i dokumentacja Domu Harcerza w Wilnie z 1937 r.²⁰

Drugi z zaprezentowanych zespołów (Zespół wspomnień i historii lokalnych) to zbiór tekstów, których autorami są harcerze i harcerki. Częścią tego zbioru są również opracowania dotyczące wielu jednostek harcerskich wszystkich praktycznie szczebli. Podobnie jak pierwszy z prezentowanych w przewodniku zbiorów, jest on zespołem otwartym, a zgromadzone w nim najstarsze materiały pochodzą z początków XX w., najnowsze trafiły do zbiorów muzealnych dopiero w 2015 r. Zbiór ten obejmuje 774 pozycje inwentarzowe obejmujące 827 jednostek archiwalnych²¹.

¹⁹ K. Drąg, *Przewodnik po zbiorach Zespół 1911–1939 oraz Zespół wspomnień i historii lokalnych z zasobu Muzeum Harcerstwa w Warszawie*, Warszawa 2016, s. 11.

²⁰ Ibidem, s. 12–13.

²¹ Autorzy podają, iż pozycja inwentarzowa to każdy kolejny numer w inwentarzu. Pod jedną pozycją inwentarzową (numerem w inwentarzu) może znajdować się więcej niż jedna teczka (sztuka

Zespół ten grupuje materiały lokalnych środowisk harcerskich z terenu całej Polski. Należą do niego wspomnienia harcerek i harcerzy, opracowania historii poszczególnych jednostek, gazetki i jednodniówki wydawane przez chorągwie i hufce oraz materiały dokumentujące historię działalności harcerskiej. Jest to dział najbardziej różnorodny.

Do najcenniejszych materiałów zaliczyć tu można prace Tadeusza Chojnackiego o drużynie reprezentacyjnej z ziem polskich na III Wszechbrytyjski Złot Skautów w 1913 r. oraz Antoniego Nowaka pt. „Wspomnienia berlińskie — historia harcerstwa polskiego w Berlinie 1912–1921”, a także maszynopis na temat jubileuszu 10-lecia Drużyny Harcerskiej w Opolu w 1934 r., materiały dotyczące Złotu Skautów Wodnych w Garczynie (6–21 sierpnia 1932), materiały do dziejów Chorągwi Wileńskiej i Warszawskiej, relację siostry Katarzyny z Zakładu w Laskach k. Warszawy z 1939 r.²²

*****

Tekst przewodnika autorstwa Kai Dług, powstałego we współpracy z Julią Tazbir, Katarzyną K. Traczyk oraz Rafałem Toczkiem, otwiera wstęp, który przybliży czytelnikowi idee i historię utworzenia Muzeum Harcerstwa²³ oraz proces gromadzenia i tworzenia jego unikalnych zbiorów²⁴.

Autorzy poświęcają też wiele uwagi charakterystyce prezentowanej w przewodniku dokumentacji oraz omawiają zasady i okoliczności jej opracowywania, a także sposób korzystania ze wzmiankowanego przewodnika, jako nowej formy prezentacji tych zbiorów²⁵.

Pracę nad przewodnikiem rozpoczęto od zewidencjonowania i opracowania wspomnianych archiwaliów, a następnie utworzono dla nich inwentarze elektroniczne w systemie muzealnym MONA²⁶. Na ich podstawie opracowano *Przewodnik*²⁷ zawierający m.in. charakterystykę obu zbiorów oraz spis poszcze-

---

inwentarzowa). Z tego powodu powstaje różnica między liczbą pozycji inwentarzowych a jednostek inwentarzowych, K. Dług, op.cit..., s. 13.

²² Ibidem, s. 14.

²³ Muzeum Harcerstwa zostało powołane decyzją Naczelnika ZHP hm. Wiesława Maślanki 6 czerwca 2001 r.

²⁴ K. Dług, op.cit., s. 9–11.

²⁵ Ibidem, s. 14–16.

²⁶ Zob.: <<http://www.jws.com.pl/mona/>> [dostęp 30 stycznia 2016].

²⁷ Przewodnik taki winien, według *Polskiego słownika archiwalnego*, stanowić pomoc archiwalną o charakterze zbliżonym do skorowidza rzeczowego i informującą o treści materiałów archiwalnych danego zespołu (zbioru) przy pomocy haseł sformułowanych na podstawie treści tych materiałów, a usystematyzowanych wg przyjętego schematu i odsyłającą za pośrednictwem tych haseł do odpowiednich pozycji inwentarza archiwalnego względnie sygnatury jednostki archiwalnej; W. Maciejewska, *Polski słownik archiwalny*, Warszawa 1974, s. 67; o zasadach sporządzania przewodników mówi *Metodyka pracy archiwalnej* pod red. S. Nawrockiego i S. Sierpowskiego, Poznań 1995, s. 73. Takimi przewodnikami są przykładowo następujące publikacje: *Rzqd Gubernialny Lubelski*

gólnych, wyodrębnionych tematycznie zagadnień. W opisie jednostek uwzględniono ich sygnaturę, tytuł i datację.

Równolegle z opracowywaniem i inwentaryzacją zbiorów archiwalnych została przeprowadzona ich ekspertyza konserwatorska²⁸ w celu przygotowania działań zmierzających do zabezpieczenia przed nieodwracalnym zniszczeniem materiałów archiwalnych zgromadzonych w Muzeum Harcerstwa. Jest to o tyle istotne, iż w znacznej części archiwalia będące w posiadaniu muzeum trafiają do jego zbiorów z uszkodzeniami mechanicznymi, bywają ponaddzierane, pobrudzone lub przesuszone. Objęte wspomnianym projektem jednostki archiwalne zostały w pierwszej kolejności przepakowane do nowych bezkwasowych opakowań, co jest znaczącym krokiem w kierunku ich zabezpieczenia dla przyszłych użytkowników²⁹.

W dalszej treści przewodnika K. Drąg prezentuje założenia strukturalne publikacji³⁰ oraz przybliży sposoby korzystania z przewodnika dla potrzeb badawczych.

Zasadnicza treść omawianego wydawnictwa składa się z dwóch głównych bloków tematycznych — indeksu strukturalno-tematycznego oraz indeksu geograficznego³¹, spełniając wymogi wynikające z zaleceń metodycznych dotyczących opracowania tego typu pomocy archiwalnych³².

Indeks strukturalno-tematyczny podzielony został na 10 grup tematycznych:

- II.1.1. Struktura terytorialna i organizacja Związku Harcerstwa Polskiego,
- II.1.2. Z kart historii harcerstwa,
- II.1.3. Organizacje młodzieżowe skautowe i harcerskie w Polsce i na świecie,
- II.1.4. Formy pracy,
- II.1.5. Kształcenie,
- II.1.6. Złoty,
- II.1.7. Zjazdy,
- II.1.8. Fundacje,
- II.1.9. Harcerskie ideały,
- II.1.10. Varia³³.

1867–1918. *Przewodnik po zespole*, autorstwa J. Godlewskiej z 1978 r. czy *Akta miasta Łodzi [1471] 1794–1914 [1918]*. *Przewodnik po zespole*, opracowany przez M. Bandurkę w 1990 r.

²⁸ Zob.: <<http://muzeumharcerstwa.pl/index.php/item/1378-dobra-wiadomosc-dla-zainteresowanych-historia-harcerstwa>> [dostęp 30 stycznia 2016].

²⁹ *Zasady postępowania z materiałami archiwalnymi. Ochrona zasobu archiwalnego*, Warszawa 2006.

³⁰ K. Drąg, op.cit., s. 15.

³¹ Indeks ten cechuje precyzyjne sformułowanie występujących w nim haseł oddających istotę treści materiałów archiwalnych.

³² *Zbiór przepisów archiwalnych wydanych przez Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych w latach 1952–2000*, oprac. M. Tarakanowska, E. Rosowska, Warszawa 2001, s. 410–414.

³³ K. Drąg, op.cit., s. 17–53.

Grupy te dzielą się na mniejsze jednostki tematyczne, według których można w dosyć prosty sposób odnaleźć potrzebną dokumentację.

Indeks geograficzny obejmuje z kolei listę państw, większych i mniejszych miejscowości oraz krain i obiektów geograficznych, które odnaleźć można w powyższych materiałach archiwalnych, a które odegrały istotną rolę w dziejach tej organizacji³⁴.

Przewodnik po zespole uzupełnia tzw. aparat pomocniczy, obejmujący wykaz jednostek archiwalnych z obu zespołów. Opis tych jednostek zawiera niezbędne do ich odnalezienia: sygnaturę, tytuł teczki i daty skrajne³⁵, stanowiąc w ten sposób pełny opis inwentarzowy archiwaliów, pozwalający na zapoznanie się w sposób tradycyjny z tematyką jednostek archiwalnych z obu zespołów.

Ostatnią częścią opracowania jest bibliografia obejmująca zarówno wydawnictwa źródłowe, jak i opracowania, które wykorzystano w trakcie przygotowywania omawianego wydawnictwa.

Opracowanie to wydaje się być dobrze przygotowaną merytorycznie publikacją, przybliżającą zarówno specjalistom tej tematyki, jak i mniej przygotowanym sympatykom historię tej organizacji.

Przewodnik pozwala dotrzeć do materiałów zarówno przez wyszukiwanie ich wg funkcjonujących w harcerstwie struktur organizacyjnych, miejscowości, okresów historycznych, jak i określonych konkretnie tematów.

Istotne jest również i to, że dzięki temu opracowaniu można pozyskać wiedzę na temat nieosiągalnych już praktycznie dokumentów, które odnoszą się do funkcjonowania harcerstwa, np. na utraconych Kresach Wschodnich.

Analizując jednakże wspomniane wcześniej zasady tworzenia przewodników po zespołach archiwalnych³⁶, nasuwa się pytanie o to, czy układ zawartych w publikacji treści nie powinien raczej układać się w kolejności od ogółu do szczegółu.

W takim wypadku, uwzględniając możliwość przedstawienia poszczególnych części opracowania, jako pierwszy można byłoby ująć wykaz jednostek archiwalnych stanowiących w istocie inwentarze wymienionych zespołów, który został tu umieszczony w części trzeciej jako aparat pomocniczy. W dalszej kolejności można byłoby zaprezentować indeksy strukturalno-tematyczny i geograficzny, które stanowią, jak należy sądzić, zasadniczy trzon pracy nad omawianymi tu zespołami³⁷.

Na koniec nadmienić należy również, iż wersje elektroniczne inwentarzy obu zespołów (w formacie PDF³⁸) dostępne są na stronie internetowej muzeum (za-

³⁴ Ibidem, s. 53–69.

³⁵ Ibidem, s. 70–135.

³⁶ *Zbiór przepisów archiwalnych...*, s. 410–414.

³⁷ Ibidem.

³⁸ Zob.: <http://muzeumharcerstwa.pl/images/files/InwentarzZespołuAkt11_33/INWENTARZ_ZBIORU_Zespol_akt_1911_1939_.pdf, http://muzeumharcerstwa.pl/images/files/InwentarzZespołuAkt11_33/ZHL.pdf> [dostęp: 30 stycznia 2016].

kładka: Zbiory → Archiwalia); podano w nich (przy każdej z jednostek): sygnaturę, tytuł, autorów, miejsce i czas powstania, okres, którego dotyczą materiały znajdujące się w jednostce, rodzaj dokumentów i dosyć wyczerpujący opis ich zawartości.

Wobec zauważanych dziś potrzeb użytkowników nasuwa się myśl, iż wielce przydatnym rozwiązaniem byłoby udostępnienie *online* wersji elektronicznej omawianego przewodnika, która pozwalałaby na wszechstronne (w zależności od indywidualnych potrzeb badacza) poszukiwanie danych w aplikacji, podobnej do aplikacji czy portali funkcjonujących w archiwach państwowych, jak np. <https://szukajwarchiwach.pl>³⁹, zawierających opisy poszczególnych jednostek archiwalnych przechowywanych w zasobie archiwów państwowych.

Podsumowując, z pewnością można stwierdzić, iż bez względu na zamieszczone uwagi przewodnik ten jest pracą niezwykle cenną, pozwalającą na upowszechnienie w szerokich kręgach społeczeństwa zbiorów, które zawierają unikatowe i cenne dla naszej historii materiały archiwalne. Szczególnie istotnym jest również fakt, iż publikacja ta dotyczy specyficznego rodzaju zbiorów, których wytwórcą jest instytucja niepaństwowa, a w takich wypadkach informacja o miejscu przechowywania oraz zawartości zbiorów bywa w dzisiejszych czasach jeszcze rzadkością.

Bibliografia

- Bandurka M., *akta miasta Łodzi [1471] 1794–1914 [1918]. Przewodnik po zespole*, Łódź 1990.
- Błażejewski W., *Z dziejów harcerstwa polskiego (1910–1939)*, Warszawa 1985.
- Drąg K., *Przewodnik po zbiorach Zespół 1911–1939 oraz Zespół wspomnień i historii lokalnych z zasobu Muzeum Harcerstwa w Warszawie*, Warszawa 2016.
- Godlewska J., *Rząd Gubernialny Lubelski 1867–1918. Przewodnik po zespole*, Lublin 1978.
- Hausner W., Wierzbicki M., *Sto lat harcerstwa*, Warszawa 2015.
- Kroll B., *Sporządzanie podstawowych systematycznych archiwalnych pomocy informacyjnych do najnowszych materiałów archiwalnych. Rozwiązania i propozycje*, „Archeion” 1984, t. 78.
- Laszuk A., *Zasób polskich archiwów państwowych w publikowanych przewodnikach [w:] W kręgu Historii i Archiwistyki. Księga jubileuszowa ofiarowana Czesławowi Margasowi w pięćdziesiątą rocznicę urodzin*, Jelenia Góra 2015.
- Maciejewska W., *Polski słownik archiwalny*, Warszawa 1974.
- Majka J., *Kartki z historii i tradycji Związku Harcerstwa Polskiego*, Warszawa 1971.
- Nawrocki S., Sierpowski S., *Metodyka pracy archiwalnej*, Poznań 1995.
- Ohryzko-Włodarska C., *Pomoce informacyjne w archiwach. Stan obecny i perspektywy na przyszłość*, „Archeion” 1979, t. 68.
- Pańków S., *Przewodniki archiwalne*, „Archeion” 1966, t. 45.

³⁹ Zob. *online*: <<https://szukajwarchiwach.pl>> [dostęp: 3 listopada 2018].

Ryszewski B., *Przegląd oraz tematyka pomocy archiwalnych polskich i obcych opublikowanych w ostatnim ćwierćwieczu*, „Archeion” 1990, t. 88.

Ryszewski B., *Uwagi o dawnych i nowych przewodnikach*, „Archeion” 1984, t. 78, s. 31–44.

Zasady postępowania z materiałami archiwalnymi. Ochrona zasobu archiwalnego, Warszawa 2006.

Zbiór przepisów archiwalnych wydanych przez Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych w latach 1952–2000, wybór i oprac. M. Tarakanowska i E. Rosowska, Warszawa 2001.

<<http://muzeumharcerstwa.pl/>> [dostęp: 30 stycznia 2016].

<<https://szukajwarchiwach.pl/>> [dostęp: 3 listopada 2018].

<<http://www.jws.com.pl/mona/>> [dostęp: 30 stycznia 2016].

<<http://dzieje.pl/aktualnosci/krakow-jubileuszowa-wystawa-w-100-lecie-harcerstwa>> [dostęp: 30 stycznia 2016].

Keywords: scouting, Polish Scouting and Guiding Association, Scouting Museum in Warsaw, State Archives Directorate, guide, structural-thematic index, geographical index, 1911–1939 fonds, memoirs and local history fonds, Andrzej Małkowski, Kaja Drąg, Julia Tazbir, Katarzyna K. Traczyk, Rafał Toczek

Mots-clés : scoutisme, Association des scouts polonais (ZHP), Musée du scoutisme de Varsovie, Direction générale des archives d’État, guide, index géographique, Fonds 1911–1939, Fonds de souvenirs et d’histoires locales, Andrzej Małkowski, Kaja Drąg, Julia Tazbir, Katarzyna K. Traczyk, Rafał Toczek

Ключевые слова: харцерство, скаутское движение, Союз польского харцерства, Музей харцерства в Варшаве, Генеральное управление Государственных архивов, путеводитель, структурно-тематический указатель, географический указатель, Группа 1911–1939, Коллекция воспоминаний и местных историй, Анджей Малковски, Кая Дронг, Юлия Тазбир, Катажина К. Траччик, Рафал Точек

Wiesława Rutkowska, Iwona Pogorzelska, *Kaja Drąg, Collection Guide to „the Fond 1911–1939” and „the Fond The Memoires and Local Stories” from the holdings of the Archives of the Museum of Scouting in Warsaw*, Warszawa 2016, pp. 136. This publication is an archival guide titled: „Przewodnik po zbiorach. Zespół 1911–1939 oraz Zespół wspomnień i historii lokalnych z zasobu Muzeum Harcerstwa w Warszawie.” [Collection guide. The 1911–1939 Fonds and the Memoires and local history fonds of the Museum of Scouting in Warsaw]. The article refers to two archival fonds stored in the Museum of Scouting in Warsaw, and may prove interesting and useful to researchers interested in the topic. The guide contains synthesised information on unique archival materials such as: correspondence, including a collection of letters by Olga and Andrzej Małkowski from 1916–1933, memoirs and materials on the involvement of Polish scouts in numerous events organised by this community, as well as collections of texts written by scouts from all across pre-1939 Poland. The compilation appears to be a thorough publication on the history of the organisation and the contents of the documents stored by the Museum, useful for both experts and those less well-read on the subject.

Wiesława Rutkowska, Iwona Pogorzelska, *Kaja Drag, Guide de la collection «Fond 1911–1939» et «Collection de mémoires et d’histoires locales issues» des ressources des Archives du Musée du scoutisme à Varsovie, Varsovie 2016, pp. 136.* La publication présentée est un guide d’archives intitulé: « *Guide des collections. Fonds 1911–1939 et Fonds de souvenirs et d’histoires locales provenant des ressources du musée du scoutisme de Varsovie* » concernant deux fonds d’archives conservées au musée du scoutisme de Varsovie, exposé intéressant et utile pour les chercheurs intéressés par ce sujet. Dans ledit guide, nous trouvons des informations synthétiques sur les archives uniques conservées, telles que la correspondance, y compris une collection de lettres d’Olga et Andrzej Małkowski des années 1916–1933, des souvenirs et des documents sur la participation des scouts polonais à de nombreux projets organisés par ce milieu, ou encore des recueils de textes, dont les auteurs sont des représentants des communautés de scouts locales de toute la Pologne à l’intérieur des frontières d’avant 1939. Cette étude semble être une publication bien préparée sur le fond, permettant aux spécialistes du sujet, mais aussi aux sympathisants moins bien préparés, de mieux connaître l’histoire de cette organisation, ainsi que le contenu de fond des documents conservés par le Musée.

Веслава Рутковска, Ивона Погожелска, *Кая Дронг, Путеводитель по собраниям «Коллекция 1911–1939» и «Коллекция воспоминаний и местных историй» из архива Музея харцверства в Варшаве, Варшава 2016, стр. 136.* Представленная публикация написана в виде архивного путеводителя под названием «Путеводитель по собраниям. Коллекция 1911–1939 и Коллекция воспоминаний и местных историй из Музея харцверства в Варшаве» касается двух коллекций архивных материалов, содержащихся в Музее харцверства в Варшаве, это интересная и полезная работа для исследователей этой тематики. В данном путеводителе мы находим синтетическую информацию о хранящихся уникальных архивных материалах, таких как, например, корреспонденция, в том числе, коллекция писем Ольги и Анджея Малковских с 1916–1933 годов, воспоминания и материалы об участии польских скаутов и харцверов во многих организованных этой группой мероприятиях, или же собрания текстов, авторами которых являются представители местных групп харцверов со всей Польши до 1939 г. Эта работа является хорошо подготовленной по существу публикацией, объясняющей как специалистам этой тематики, так и менее подготовленным любителям, историю этой организации, а также основное содержание документов, хранящихся в Музее.

Wiesława Rutkowska, Iwona Pogorzelska
(Kielce, Archiwum Państwowe w Kielcach)

EDITIONES SINE FINE, t. 1, red. K. Kopiński, W. Mrozowicz i J. Tandecki, Towarzystwo Naukowe w Toruniu, Toruń 2017, ss. 260

Słowa kluczowe: edytorstwo cyfrowe, edytorstwo źródeł historycznych, księgi miejskie, księgi urzędowe, proces wydawania źródeł historycznych, serie wydawnicze, źródła kościelne

Prezentowany zbiór studiów stanowi pokłosie konferencji „*Editiones sine fine*”, która odbyła się w Toruniu 12–13 maja 2016 r. Zgodnie z zapowiedzią organizatorów, czyli Zakładu Źródłoznawstwa i Edytorstwa Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu oraz Pracowni Edytorstwa Źródeł Historycznych